

Jure Gašparič

O nujnosti »sistematičnega znanstvenega proučevanja in raziskovanja novejše politične zgodovine Slovencev«

Šestdeset let raziskovanja politične in kulturne zgodovine na Inštitutu za novejšo zgodovino

Ko se v romanu Umberta Eca *Skrivnostni plamen kraljice Loane* junak sooči z dejstvom, da je izgubil spomin in da se prav ničesar več ne spominja, nikogar ne pozna, znana so mu le mnoga besedila iz knjig, enciklopedij ... tisoči podatkov, s katerimi pa ne more živeti, mu zdravnik pove, da je spominjanje pač napor, ne razkošje.

Znanstveno zgodovinopisje kakopak nima veliko skupnega s spominom in spominjanjem (razen da je spominjanje tudi predmet proučevanja zgodovinarjev), lahko pa iz literarne zgodbe razberemo jasno sporočilo in vzporednico, ki opozarja na delo raziskovalcev Inštituta za novejšo zgodovino. Med njimi še posebej tistih, ki so se v zadnjih šestdesetih letih posvetili političnemu zgodovinopisju, torej tistemu delu zgodovinopisja, ki je dolgo, zlasti v drugi polovici 20. stoletja, nosil oznako »dogodkovna zgodovina«, »površinska zgodovina«, skorajda tista zgodovina, ki v resnici ne pojasni ničesar ne o človeku ne o družbi.

Politični zgodovinarji morajo podobno kot Ecov junak v kopici preteklih in nepovezanih podatkov najprej sploh razbrati dogodke, te urediti, povezati, osmisliti in razložiti. Vložiti morajo znaten napor, spraševati in razlagati, iskati ozadja, načine, lastnosti, vzroke in posledice; vse zato, da bodo lahko dogajanju pripisali pomen.

Politika ne nazadnje ni le državniški dogodek, ni le datum izbruha vojne in opis volilnega ekscesa, politika je celotno vrednotno pogojeno delovanje človeka in družbe.

In čemu jo je sploh treba raziskovati? Ecov junak bo le tako lahko polno in zadovoljno živel, ob vseh zgodovinsko-filozofskih teorijah pa isto načeloma velja tudi za neko družbo.

Vedenje o preteklosti nas razsvetljuje, četudi nas še nikakor ne naredi za razsvetljene osebe, je nekoliko ironično dejal eden od nemških teoretikov zgodovinopisja.

Skupina ljudi potrebuje svojo urejeno »politično zgodovino«, tem bolj, če gre za sodobno zgodovino (Zeitgeschichte). Ta je namreč bližja, aktualna, saj se izliva v sedanost, vzbuja več emocij, povezana je z več simbolike, v njej se pogosteje iščejo argumenti in opravičila za razlaganje političnih ravnanj iz sedanosti.

Interes za sodobno politično zgodovino je tako nedvomno velik, s tem pa je velika tudi možnost za nastanek vseh mogočih praktično uporabnih paranznanstvenih interpretacij o bližnji preteklosti.

Zaradi tega ni nenavadno, da se z novejšo zgodovino ukvarjajo posebni inštituti, ki jih ustanovi vlada oz. oblast. V Nemčiji so po drugi svetovni vojni Američani ustanovili Inštitut za raziskovanje nacionalsocialistične politike, leta 1952 so ga preimenovali v Inštitut za sodobno zgodovino (v Münchnu in danes tudi v Berlinu). Po združitvi Nemčij je leta 1996 nastal Das Zentrum für Zeithistorische Forschung v Potsdamu, ki je specializiran za vzhodno Nemčijo. V Franciji so leta 1978 ustanovili Institut d'histoire du temps présent, na Češkem je po žametni revoluciji nastal Inštitut za sodobno zgodovino in podobno je bilo tudi na Slovenskem in v drugih jugoslovanskih republikah pred šestdesetimi leti.

Razmišljanja o potrebi po resnem in poglobljenem ukvarjanju z novejšo zgodovino so bila v Sloveniji sicer prisotna že vse od konca druge svetovne vojne. Potreba po sistematičnem raziskovanju novejše politične zgodovine je postajala vse večja nujnost in sredi petdesetih let se je izkristalizirala ideja o ustanovitvi posebnega inštituta, ki naj bi obravnaval politično zgodovino Slovencev od leta 1848 naprej. Konkretnije je to pomenilo, v tedanjem jeziku: delavsko gibanje, komunistično partijo, ljudsko revolucijo na Slovenskem ter socialistično graditev Ljudske republike Slovenije, razvoj meščanskih strank in ekonomike. Kasneje se je oblast odločila za ožje delovno področje inštituta in drugačno (načeloma vsebinsko skladnejše) ime: Inštitut za zgodovino delavskega gibanja. Ta bi se prvenstveno usmerjal v proučevanje razvoja delavskega gibanja in komunistične partije.

Namen tega pisanja ni podroben bibliografski in kvantitativen prikaz političnega zgodovinopisja, ravno tako ne analiza idejno in kulturnopolitičnih ozadij ustanovitve inštituta in njegovega razvoja. Zadnje sta v obsežnejših zapisih ob petdesetletnici Inštituta za novejšo zgodovino pripravila Aleš Gabrič in Zdenko Čepič, bibliografija in drugi podatki o delu inštituta pa so dostopni v letnih poročilih, priložnostnih publikacijah in na spletu (tam je najti tudi tako vse zvezke inštitutske znanstvene revije *Prispevki za novejšo zgodovino*, ki izhaja od leta 1960, kakor tudi večino knjig, ki so jih napisali sodelavci inštituta). Na tem mestu bom opozoril le na nekaj ključnih značilnosti v razvoju političnega in kulturnega zgodovinopisja na Inštitutu za novejšo zgodovino, ki sem jih sam opazil ob vpogledu v njegovo preteklost, ob podrobnejšem spremljanju njegovega dela v zadnjih dveh desetletjih in v razgovoru z nekdanjimi in zdajšnjimi sodelavci.

V zapisu nalašč ni ne imen ne številnih nagrad, priznanj, funkcij in ostalih počastitev raziskovalcev politične in kulturne zgodovine na INZ. Vsi inštitutski raziskovalci so v strokovni javnosti znani, uveljavljeni in vodilni na mnogih področjih, v tem spisu pa želim preseči individualni prikaz in pogledati na celoto v kratkih, a delovno intenzivnih letih 1959–2019.

V začetku inštituta še ne moremo pojmovati kot klasičen znanstvenoraziskovalni zavod, četudi je to po svoji statusni podobi seveda bil. V prvih letih je še zorel, se kadrovske oblikoval in osvobajal svoje vloge političnega servisa. Ob ustanovitvi je bilo v njem zaposlenih 72 delavcev, pri čemer jih je le pet imelo fakultetno izobrazbo. Veliko je bilo starejših partijskih in partizanskih kadrov. Toda že kmalu se je začel krepiti, od leta 1960 naprej so prihajali novi diplomirani zgodovinarji.

Sprva so se posvečali zlasti obdobju druge svetovne vojne (posebej narodno-osvobodilnemu boju) in partijski problematiki ter zgodovini delavskega gibanja. To je bil osnovni raziskovalni koncept inštituta, v precejšnji meri omejen na rekonstrukcijo dogajanja, na trd pozitivistični prikaz. K snovanju klasične zgodovine komunistične partije se je dolgo le pristopalo, a nikdar, vse do danes, ni zares pristopilo (razen v parcialnih študijah) in zato to delo še zmerom ni opravljeno. Ob temeljnem polju raziskovanja pa so nekateri inštitutski sodelavci že takrat začeli dojemati novejšo politično zgodovino precej širše; v ospredje je bolj in bolj stopalo slovensko nacionalno vprašanje (položaj Slovencev pod fašizmom, pod okupatorji ...).

Z resnejšim raziskovanjem v večjem obsegu je inštitut začel sredi šestdesetih let, ko je sistematično in načrtno pristopil k trem osrednjim zgodovinskim obdobjem: času habsburške monarhije od druge polovice 19. stoletja naprej, času prve jugoslovanske države (1918–1941) in obdobju druge svetovne vojne.

Še zmerom je bilo v ospredju delavsko gibanje, a to nikakor ni bilo edini predmet proučevanja. Diapazon tem se je širil, vse bolj so obsegale celovitost pojma novejša zgodovina. Inštitut se je v Inštitut za novejšo zgodovino formalno preimenoval leta 1989, v času družbeno-političnih sprememb in razpadanja Jugoslavije, čeprav se je vsebinsko preobrazil že dve desetletji prej.

Izbor tem, ki so se jim v začetku posvečali inštitutski raziskovalci, je bil precej pester in raznovrsten, nikakor pa ne »partijski«.

V metodološkem smislu so teme izhajale iz tradicije nemškega historizma, zaznati pa je tudi vpliv zgodnje socialnozgodovinske strukturne šole, ki se je v ZRN uveljavila v petdesetih letih. V slednji so videli dopolnitev klasične dogodkovne zgodovine; političnemu delovanju so dodajali notranjo zgradbo, strukturo, idejni svet.

Poleg komunistične partije so pozornost usmerjali še k ostalim političnim taborom, med njimi socialdemokraciji in drugim naprednim skupinam. Zasnova študij o političnih strankah je bila za tisti čas moderna, danes bi rekli, da je bila klasična, ob tem pa je bila usmerjena v vse slovenske dežele.

Zunanjepolitičnim temam se slovensko zgodovinopisje skorajda tradicionalno ni posvečalo in podobno lahko rečemo tudi za raziskovalce na inštitutu. Na tovrstne raziskave se je specializiral le en sodelavec. Ob tem velja dodati, da se je relativna šibkost raziskovanja mednarodnopolitičnih tem in odnosov med državami povsem skladala s tedaj veljavnimi načeli političnega zgodovinopisja. V novi politični zgodovini, ki je postajala vse bolj družbena zgodovina, so bili v ospredju odnosi znotraj neke družbe oz. države, torej vsi segmenti notranje politike.

V sedemdesetih letih se je inštitut opazneje kadrovske okrepil in politično-zgodovinske raziskave še dodatno razširil. Novi, mladi raziskovalci so po večini precej samostojno izbirali svoje teme. Te so bile usmerjene v bela lise, pri čemer so zadevale razvoj vseh treh tradicionalnih idejnopolitičnih taborov na Slovenskem – liberalnega, katoliškega in marksističnega. Zgodovinarji so obravnavali tako organizacijski razvoj komunistične partije kot nacionalno vprašanje v času med obema vojnama in ostala vprašanja delovanja slovenske politike v prvi Jugoslaviji. Raziskovalci druge svetovne vojne so se usmerjali v analizo osvobodilnega gibanja (v politično zgodovinopisje so vnašali sodobne socialnozgodovinske teme, saj so med drugim analizirali socialno in krajevno strukturo partizanov), a so se obenem posvečali tudi protipartizanskemu taboru.

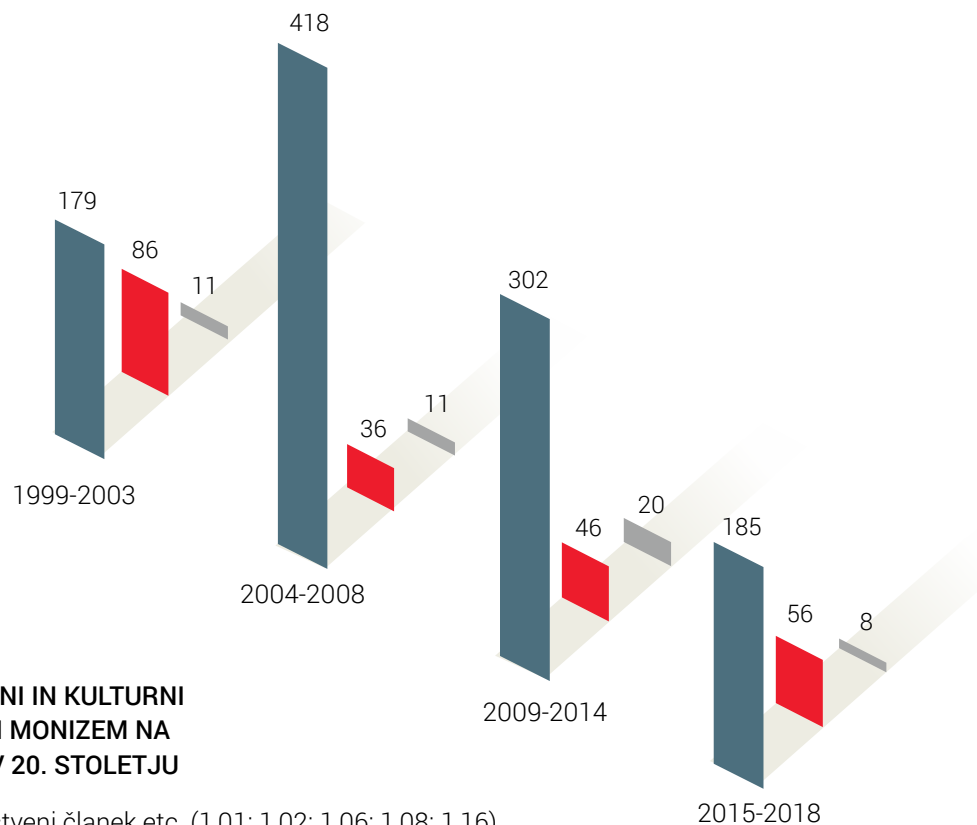
Poleg tega so se tedaj začeli prvič sistematično posvečati najsodobnejši zgodovini, obdobju po drugi svetovni vojni.

Raziskovali so zlasti oblikovanje nove oblasti in njene gospodarsko-politične ukrepe, v naslednjih letih pa so polje raziskovanja tako časovno kot vsebinsko širili na vprašanja delovanja države.

V prvih desetletjih so se inštitutski sodelavci v velikem obsegu ukvarjali tudi z nekoč nadvse pomembno dejavnostjo zgodovinarjev, ki pa je kasneje skorajda povsem usahnila – z izdajanjem virov in historičnih pomagal.

Nastajale so specialne bibliografije (o NOB, o levem tisku), mnoge kronologije delavskega gibanja in NOB ter predvsem kritične izdaje virov (dokumenti o komunistični stranki, dokumenti okupatorja). Inštitut je pripravljal tudi *Zbrana dela Edvarda Kardelja*, enkratni dokument slovenske politične zgodovine, ki pa vse doslej ni dočakal konca in izdaje. Morda bodo prihodnji časi tovrstnim projektom spet bolj naklonjeni. INZ v sedanjem času namreč nadaljuje z izdajami virov, pri čemer poleg svoje revije (za krajše dokumente) kot medij uporablja zlasti portal Slstory.si.

Naslednjo fazo v tematskem in problemsko-metodološkem razvoju inštituta lahko opazimo ob koncu osemdesetih let, v času razpadanja jugoslovanske države. Spremembi državnega okvira in družbenopolitičnega sistema sta seveda sami po sebi vplivali na delovanje inštituta, vendar bi skorajda upal trditi, da na INZ nista vplivala bistveno močnejše kot na denimo Kemijski inštitut. Poleg institucionalnostatusnih sprememb in drugačnih pogojev financiranja je bilo zaznati implicitne spremembe v paradigmi in tematskih prioritetah, ki so bile posledice samospraševanja raziskovalcev.



IDEJNOPOLITIČNI IN KULTURNI PLURALIZEM IN MONIZEM NA SLOVENSKEM V 20. STOLETJU

- Izvirni znanstveni članek etc. (1,01; 1,02; 1,06; 1,08; 1,16)
- Samostojni strokovni sestavek ali poglavje v monografski publikaciji in strokovni članek (1,17 in 1,04)
- Znanstvena monografija

Bolj kot velike spremembe na politični karti so inštitut takrat zaznamovale na videz majhne poteze; med njimi je gotovo bila vpeljava programa mladih raziskovalcev, preko katerega se je odtlej na inštitutu zaposlilo, formiralo in raziskovalo nekaj generacij raziskovalcev, med njimi tudi avtor tega zapisa.

Vse od tedaj so teme, zaradi katerih je bil inštitut ustanovljen, stopale bolj in bolj v ozadje. Pod vtisom novih paradigem in tokov v historiografiji je polje raziskovanja postajalo brezbrežno. Kakor drugod v svetu se je tudi na INZ politično zgodovinopisje specializiralo na posamezne (skorajda) poddiscipline.

Novi sodelavci, tako tisti, ki so se kot mladi raziskovalci oblikovali na INZ, kakor mnogi drugi, ki so prišli na inštitut z drugih inštitucij (inštitutov, arhivov, fakultete), so se deloma usmerili v že opredeljene, a neraziskane deficitarne teme, delno pa so odpirali nove.

Posebno pozornost se je tako začelo posvečati zgodovini kulture, torej problematiki izobraževanja, znanosti in umetnosti v različnih državnopolitičnih okvirih v 20. stoletju. Na drugo svetovno vojno se je začelo gledati še bolj diferen-

cirano kot do osemdesetih let; v interpretacijo dogajanja na Slovenskem so vstopali drugačni pogledi in pogledi drugačnih, slika je postajala kompleksnejša. Obenem se je nadaljevalo raziskovanje slovenskih političnih strank, pri čemer so bile večje pozornosti deležne najmočnejša slovenska stranka SLS in stranke liberalnega tabora. Ravno tako so raziskovalci še naprej poudarjeno raziskovali slovenske odnose s sosednjimi narodi in državami; poleg slovensko-italijanskih tudi slovensko-hrvaške. Pod vplivom nove historiografije o habsburški monarhiji so nastajale sveže študije o nacionalnih razmerah v slovenskih deželah v poznem 19. stoletju, raziskovalno zanimive so bile politične razmere v drugi jugoslovanski državi, hkrati pa se je začelo z zgodovinskim proučevanjem časa po razpadu Jugoslavije leta 1991.

Bolj kot v posamezna obdobja je bil fokus usmerjen v posamezne fenomene. INZ se je tako posebej osredotočil na analizo problematike (vojnega in povojnega) nasilja, na problematiko vzpostavljanja in dožemanja meja, na odnose z drugimi (nesosednjimi) narodi in državami (Srbijo, Češko, Slovaško, Poljsko), na varnostnopolitične teme (zlasti iz časa razpadanja Jugoslavije), na komparacije (te so sicer silna redkost), tudi z daljnim vzhodom (Japonsko), na vlogo izobraževanja, pa na zgodovino političnih praks (načinov delovanja) in moderno zgodovino institucij (parlamentov in vlad).

Inštitutski raziskovalci so se tako prepričljivo in sistematično lotili večine politično-zgodovinsko relevantnih tem od srede 19. do začetka 21. stoletja.

Posebne strokovne in zlasti javne pozornosti so bili deležni rezultati več kot desetletje trajajočega projekta, ki je začel nastajati pod naslovom Nacionalna zbirka žrtev druge svetovne vojne in zaradi nje na Slovenskem. Ambiciozni cilj inštituta je bil poimensko popisati prav vse, ki so izgubili življenje zaradi vojne. Na podlagi zbranih in preverjenih podatkov je zdaj mogoča bolj argumentirana in stvarna razprava o drugi svetovni vojni in njenih posledicah. INZ je s tem projektom skoraj učbeniško opravil poslanstvo sodobnega zgodovinarja – razsvetlil je preteklost in družbo, a ta v politično pregretem ozračju seveda ni postala razsvetljena.

Vsled vse večje specializiranosti in razčlenjenosti sodobnega političnega zgodovinarstva, ki se pogloblja vzporedno z rastočo internacionalizacijo in zmerom večjim številom pišočin zgodovinarjev (v evropskem merilu), je inštitutska političnozgodovinska raziskovalna skupina notranje vse manj homogena. To je vsekakor posledica naravnega trenda v našem znanstvenoraziskovalnem okolju; raziskovalci se čedalje bolj organizirajo v ozke in dinamične tematske skupine. Inštitutska skupina po drugi strani še naprej vztraja v enaki podobi, saj raziskovalci v skladu s svojimi raziskovalnimi načrti pokrivamo vse segmente obdobja, ki bo kmalu obsegalo 200 let in 14 državnih oz. oblastno-političnih sistemov (habsburško monarhijo, Državo SHS, Kraljevino SHS / Jugoslavijo, prvo avstrijsko republiko, drugo avstrijsko republiko, Kraljevino Italijo, Republiko Italijo, štiri okupacijske oblastne sisteme, drugo Jugoslavijo, Republiko Slovenijo in EU).

To po eni strani pomeni, da ob svoji raziskovalni rutini zmerom težje sledimo delu kolegov, a nas organiziranost po drugi strani usmerja k stalnemu sodelovanju in spremljanju njihovega dela. Tako skupina ohranja pregled nad celotno sodobno slovensko politično zgodovino. To se kaže v zelo pozitivni luči zlasti na dveh področjih, pri prirejanju posvetov in pripravi zgodovinopisnih sintez.

Zlasti pri prvih ima inštitut dolgo tradicijo. V svoji šestdesetletni zgodovini je organiziral izjemno število posvetov, h katerim je zmerom pritegnil vse strokovnjake, ki bi lahko bili kompetentni govorci. S tem je pogosto odredil raziskovalni tempo proučevanja določenih tem in obdobj. Posveti so bili mnogokrat povezani z obletnicami, kar je naravna posledica ukvarjanja z novejšo zgodovino. Leta 1966 je inštitut organiziral posvet o Osvobodilni fronti, naslednje leto posvet ob obletnici ruskih revolucij in obletnici ustanovitve KPS, dve leti kasneje posvet o problemih zgodovinopisja novejša dobe, kasneje o osvoboditvi Slovenije, pa o narodni in socialni politiki. Dogodki so se vrstili, v najnovejšem času postajajo skorajda nepregledni in vse bolj mednarodni in fokusirani. Nekaj jih je še vedno vezanih na obletnice (četrt stoletja Republike Slovenije, 100 let Države SHS in razpada habsburške monarhije, obletnica ruskih revolucij), vedno več je tematskih (o vlogi in odnosu Slovenije v Jugoslaviji, problemih zgodovinopisja, o jugoslovanskih krizah in reformah, o demokratizaciji, o nasilju, o problematiki meja in mejnosti, o razvoju parlamentarizma, o vprašanjih državnosti).

Vsa svoja raziskovalna dognanja so skupaj z ugotovitvami drugih inštitutski sodelavci velikopotezno zaokrožili leta 2005 v veliki, dva zvezka in več kot 1500 strani obsegajoči monografiji *Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992*. Temeljita sinteza je gotovo odraz znanstvene in organizacijske zrelosti inštituta.

Upamo lahko, da bo čez čas luč sveta ugledala nova sinteza, ki bo – podobno kot prva – predstavljala celovit prerez stanja raziskav novejša zgodovine.

Če kot zgodovinar, ki razmišlja o zgodovini lastne institucije, skušam po zgornjem orisu razmer in tem opraviti vmesno rekapitulacijo temeljnih značilnosti v razvoju raziskovanja politične zgodovine na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja / Inštitutu za novejša zgodovino, bi v nekaj alinejah mogel strniti naslednje:

Politično zgodovinopisje na inštitutu je bilo:

- ◆ vseskozi pretežno usmerjeno na slovenski oz. širše habsburški in jugoslovanski prostor. Nastajala je po eni strani precej slovenocentrična politična zgodovina, ki pa je vendarle upoštevala večplasten kontekst širšega prostora. Zlasti jugoslovanske države se po njenem razpadu ni trendovsko demoniziralo.
- ◆ Skupina raziskovalcev je bila relativno majhna (za slovenske razmere morda ne, a neprimerljiva s sorodnimi inštituti iz tujine), kar je obenem pomenilo, da je bila in je še precej solidno povezana, veliko je bilo medsebojne interakcije, načelna delitev na zgodovinarje, ki raziskujejo politično zgodovino, kulturno

zgodovino, gospodarsko zgodovino, socialno zgodovino, zgodovino vsakdanjega življenja ... je bila (in je še danes) v medsebojnih razpravah in ob druženju velikokrat presežena.

- ◆ Raziskovanje se je v glavnem usmerjalo na tematske sklope: nacionalno vprašanje, obdobje druge svetovne vojne in NOB, zgodovina komunistične partije in razvoj delavskega gibanja, razvoj politične misli, zgodovina strank, zgodovina fenomena države in oblasti (in posameznika), vloga kulture.
- ◆ Širših konceptualnih razprav ni bilo veliko, kar je tudi sicer značilnost slovenskega zgodovinopisja, nekaj pa jih je vendarle bilo, denimo leta 1999 in 2016, in sicer tako na načelni kot na praktični ravni. Še največja konceptualna šibkost slovenskega zgodovinopisja nasploh je relativno malo komparacij in relativno malo analiz o pogledu drugih na ta prostor.
- ◆ Časovna usmeritev v vsa obdobja od 19. stoletja naprej se je ohranjala ves čas.
- ◆ V celotnem razvojnem loku inštituta so bili raziskovalne pozornosti deležni vsi politični subjekti, vse politične institucije in vse važnejše politične osebnosti (a mnogi od teh seveda le v parcialnih študijah).
- ◆ Produkcija je bila in je precejšnja, izhajali so historična pomagala, viri, številne knjige (od leta 2005 v danes uveljavljenih znanstvenih zbirkah Razpoznavanja in Vpogledi) in revija *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja oz. za novejšo zgodovino* od leta 1960 naprej. Vse to predstavlja trajno osnovo nadaljnjih raziskav.
- ◆ Inštitutski raziskovalci so bili pogosto vpeti v pedagoško delo in dejavni v javnem prostoru (nekoč v večji meri).
- ◆ Inštitut je bil ves čas vključen v mednarodni prostor, tako na osebni kot na institucionalni ravni (med drugim v International Conference of Labour and Social History (ITH) in v mednarodno mrežo za raziskovanje parlamentarizma EuParl.net).
- ◆ Kakšen je bil odnos do sodobnega političnega zgodovinopisja in politike (nekoč in tudi danes)? Britanski zgodovinar A. J. P. Taylor je menil, da je treba objavljati rezultate raziskav tudi takrat, ko lahko koristijo sovražnikom kraljice. In raziskovalci z inštituta so se ukvarjali s širokim naborom tem, ne zgolj s takimi, ki bi utrjevale oblastni monopol. Pisali so in pišemo to, kar želijo naši vrli sodržavljanji pozabiti (z besedami Erica Hobsbawma).
- ◆ Razvoj inštituta je seveda tudi odraz generacijskega razvoja, saj vsaka generacija piše svojo zgodovino, kar pomeni, da si zastavlja svoja vprašanja in določa svoj fokus. Pri tem pa je vsaka generacija gradila na nakopičenem znanju prejšnjih.

V zadnjih dveh desetletjih smo politični zgodovinarji z INZ problemsko in metodološko še bolj širili svoje raziskovalno polje. Vstopali smo na področja zgodovine spolov, ustne zgodovine, zgodovine vsakdanjega življenja, mikrozgodovine, uporabljali tako sociološke kot kulturnozgodovinske metode, ob tem pa ves čas obravnavali zgodovino političnih subjektov, zgodovino idej in politične misli ter zgodovino posegov politike na področje kulture. Pravzaprav lahko ugotovimo, da je bil inštitut v svojih problemskih in metodoloških pristopih zmerom zelo sodoben, ne glede na njegovo uradno ime in osnovni smoter raziskovanja.

Tematsko je polje širil in poglobljal, četudi sta bili v fokusu vseskozi dve temi: nacionalno vprašanje in druga svetovna vojna.

Pestrost tem in pristopov sta ob relativno majhnem kolektivu botrovali nekaj šibkostim pri proučevanju novejših političnih zgodovine: manjšemu številu sintez in manku temeljnih političnozgodovinskih študij, usmerjenih v politične institucije in osebe. Tako v Sloveniji še zmerom nimamo zgodovine katere od političnih strank (kar je npr. nemško zgodovinopisje zaključilo že v šestdesetih letih 20. stoletja), političnih biografij tudi ni veliko, ravno tako manjkajo klasični pregledi posamičnih vladnih oz. parlamentarnih mandatov in sinteze obdobj. Te vrzeli v zadnjem obdobju uspešno zapolnjujemo.

Iz zapsanega se skorajda zdi, da je inštitut pravzaprav opravil svoje delo in raziskal slovensko novejšo politično in kulturno zgodovino. Če bi obveljala Fukuyamova teza o koncu zgodovine, potem smo raziskovalci z INZ resnično izčrpali vsa vprašanja, ostalo je le še nekaj nenapisanih odgovorov. Toda teorijo o koncu zgodovine je ovrnil že njen avtor, poleg tega pa se je v zadnjih dveh desetletjih nakopičilo veliko tektonskih političnih in družbenih sprememb, ki si jih leta 1991 ob nastanku samostojne slovenske države nihče ni niti v sanjah zamišljal. Sedanji čas tako zgodovinarjem novejših zgodovine zastavlja vedno nova vprašanja, kliče po pojasnilih in odgovorih. Poleg tega lahko ugotovimo tudi, da je novejših zgodovine vedno več, saj čas teče nezadržno naprej.

Ob ustanovitvi inštituta naj bi ta raziskoval nekaj več kot 100 let dolgo obdobje (1848–1959), danes je ta čas za polovico daljši. Novejša zgodovina se kopiči že po kronološkem kriteriju, ob tem pa je tudi čas vse gostejši, količina virov vse večja. Zgodovina po letu 2000 postaja »neberljiva«.

Z mirno roko lahko zapišem, da je izzivov za raziskovalce politične in kulturne zgodovine po svoje več kot kadar koli prej. V prihodnje se bomo morali v večjem obsegu posvečati historični analizi najnovejšega dobe (po nastanku Republike Slovenije), k metodološkemu instrumentariju v večji meri pritegniti zgodovine slike in elektronskih medijev, se še bolj povezovati s sorodnimi disciplinami (politične vede, sociologija, antropologija, ekonomija, pravo, politična psihologija, jezikoslovje) in zlasti nadaljevati vse tesnejše sodelovanje s kolegi s področja digitalne humanistike. Kvalitativna analiza ogromnih količin kvantitativno

obdelanih podatkov bo sčasoma postala eno osrednjih metodoloških orodij. V prihodnje bo šlo za to, da zgodovinske svetove digitalno izmerimo in analogno interpretiramo, kakor je dejal eden pionirjev digitalne humanistike. Kajti »Zukunft braucht Herkunft« in to se danes kaže vedno bolj, ko ljudje v hitrem času iščejo in potrebujejo nekaj trdnejših, konstantnejših opornih točk. Nujnost raziskovanja slovenske politične zgodovine je vsaj tako velika, kot je bila leta 1959.

Ob vsem tem pa bi bilo seveda razveseljivo, če bi v naslednjih desetletjih še naprej vztrajali tudi pri klasičnih študijah o političnih strankah in preglednih političnozgodovinskih delih, ki bi jih na prijazen in razumljiv način ponudili tudi širši javnosti.

V času, ko klasična znanstvena knjiga v širšem merilu izgublja boj z drugimi mediji, ko ne zmore konkurirati »popularnemu zgodovinopisju« (elektronskim in tudi standardnim medijem, leposlovju, dokumentarcem, serijam, filmu ...), bo vedno pomembneje misliti tudi na to, kako ji zagotoviti preživetje, saj vendarle predstavlja temelj našega vedenja o preteklosti.

Ob koncu bi še čisto osebno pripomnil, da se raziskovalna in vedenjska dodana vrednost inštituta ne more meriti zgolj z znanstvenimi in strokovnimi objavami in simpoziji ter uspehi in drugimi počastitvami (raziskovalni program politične in kulturne zgodovine je bil leta 2005 ne nazadnje izbran med najodličnejše raziskovalne programe v državi). Znanje in znanstvena kultura, ki sta se v šestdesetih letih nakopičila v prostorih ljubljanske Kazine, sta še vedno v največji meri shranjena v ljudeh.

Na INZ je mogoče za skorajda vsako vprašanje o politični in kulturni zgodovini, za vsako obdobje, za vsak problem med aktivnimi ali upokojenimi raziskovalci najti sogovornika, ki bo znal odgovoriti, svetovati in komentirati.

Vsem kolegicam in kolegom na INZ zato velja sporočilo: na tem inštitutu je pravo zadovoljstvo delati, saj med njegovimi zidovi dihur Čop ždi, »ki noč in dan žre« knjige in arhive, a nato razkošno deli svoje znanje.